

IRODALMI ISMERTETŐ.

Juliu Prodan: *Flora pentru determinarea și descrierea plantelor ce cresc în România*. I—II. Cluj. 1923. I. p. I—CXXXIV. + II52. II. p. 230.

Az 1923. év őszén jelent meg az elszakított Kolozsvárott „Nagyrománia flórája“ J. Prodan egykori zombori, magyar főgimnáziumi, most kolozsvári gazdasági akadémiai tanár tollából. Prodan — amint a mű megjelenése és a növényteni szakosztályban a bírálóról történt bemutatása után megjelent hirlapi cikkekből¹ is ismeretes — munkája nagyrészt (p. 22—715.) dr. Jávoroka Sándor nemzeti múzeumi osztályigazgató jelenleg megjelenőben levő növényhatározó flóraműve („Magyar Flóra“) kéziratának felhasználásával írta meg. Hogy ez a „felhasználás“ milyen mértékű volt, arra Jávoroka maga mutat rá.² U. i. néhány — akkor még fel nem dolgozott — nemzetség kivételével, a Typhaceáktól a Balsaminaceáékig P. szóról szóra fordította le a neki áttekintés végett nyújtott kéziratot, a szöveg csak a magyar flórában hiányzó fajok közbeszúrása folytán szenvedett némileg változást. A még hátralevő részben elsősorban a Cserey-féle határozóból merített, illetve szószert fordított. Szükségesnek véltem emynyek leszögezését, mielőtt a művet részletesen ismertetném.

Az első kötet az előszó után rövid külső morphológiát (v. ö. Cserey IV. kiad.) tartalmaz, utána a földrajzi elterjedés jelölésére szolgáló rövidítések magyarázatát, majd a növényesaládok meghatározó kulcsát, természetes és Linné-rendszerben. A kötetet index s a mérges és gyógynövények magyar, német és oláh neveinek jegyzéke zárja be. Az egyes növények leírásánál szerepelnek a megkülönböztető bélyegek, virágzási idő, előfordulási viszonyok, földrajzi elterjedés, esetleges synonymák. Az első kötet 90 táblarajzot hoz, jól sikerült, tiszta ábrák, amelyek nagy segítségére lesznek a könyv olvasójának a növények meghatározása közben, különösen egyes kritikusabb familiákat és genusokat illetőleg. (*Umbelliferae* termések, *Gramineae* viráganalízisek, *Centaurea* fészekpikkelyek, *Mentha*-levelek stb.)

A kritikai revízió alkalmával kétféle mértéket kell követnünk: más szemmel kell tekintenünk a mű azon részét, mely a Jávoroka-kézirat felhasználásával készült és máskép a jórészt Cserey Adolf Növényhatározójának IV. kiadása (1900) nyomán írt kulcsokat. Az előbbiben kritikus szem, széleskörű irodalmi ismeret, a fajok alakkörének részletes és pontos ismerete, nagyszerű áttekintőképesség a magyar flóra csodálatos alakgazdagsága felett, a problematikus kérdések megoldása, mind-mind Jávoroka dr. szaktudását dicsérik, viszont azon fajok és formák nagy száma (kb. 120), amelyek a történeti Magyarország flórájának tagjai és így Jávoroka művében bennefoglaltatnak, ámde a keletmagyar és oláh flórában hiányzanak, arra

¹ Magyarország, Világ, Ellenzék (Kolozsvár) közleményei 1923 novemberből. V. ö. Prof. Czettler interpellációja a magyar nemzetgyűlésen.

² Lásd az ismertetés utáni nyilatkozatot és Ö. B. Z. 1923. LXXII., p. 447.

utal, hogy a szerző minden kritika nélkül használta főforrásmunkáját s számos oly adatot is „átvett“, amelyek nem vonatkoztak az általa feldolgozott területre.¹ Viszont számos, mai Romániában termő faj és hybrid hiányzik Prodan munkájából (circa 100), különösen oly nővércsaládokból, amelyek feldolgozásánál Jávoroka művét nélkülözte.² E részben a régi és téves adatok, egyes nemzetségek meg-

¹ *Picea ellipsoconis*, *Alisma natans*, *Bromus Reimanni*, *Carex tristis*, *Veratrum craticum*, *Allium lussinense*, *bosniacum*, *Iris leuographa*, *Gladiolus paluster*, *Spiranthes aestivalis*, *Ophrys atrata*, *Orchis Traunsteineri*, *Salix daphnoides*, *glabra*, *Corylus pilisiensis*, *Alnus balatonialis*, *Quercus Ambrózyana*, etc., *Thesium pratense*, *Rumex pseudonatronatus*, *Gypsophila hungarica*, *digenea*, *repens*, *Sagina subulata*, *nodosa*, *apetala*, *Sueda panonica*, *Spergula pentandra*, *Minuartia austriaca*, *Ceratophyllum Haynaldianum*, *Nuphar sericeum*, *Anemone badensis*, *Zichyi*, *Caltha rostrata*, *Ranunculus hybridus*, *Haynaldi*, *Clematis flammula*, *Draba demissorum*, *Erysimum pallidiflorum*, *Waldenbergi*, *Alyssum conglobatum*, *Cardamine emneaphyllum*, *Sedum dasyphyllum*, *villosum*, *albescens*, *Saxifraga planifolia*, *sedoides*, *caesia*, *Crataegus transalpina*, *Sorbus lanifera*, *perincisa*, *discolor*, *dumubialis*, *Potentilla caulescens*, *cusiana*, *bifurca*, *collina*, *Coronilla emerus vaginalis*, *Trifolium micranthum*, *spadiceum*, *Lathyrus sepium*, *Astragalus oroboides* (?) *Vicia adriatica*, *gracilis*, *monantha*, *Daphne alpina*, *Impatiens parviflora*, *Kitaibelia vitifolia*, *Viola austriaca*, *Euphorbia verrucosa*, *saxatilis*, *Helosciadium repens*, *Silaus pratensis*, *Erica carnea*, *Soldanella alpina*, *Gentiana panonica*, *Wettsteinii*, *Blackstonia perfoliata*, *serotina*, *Primula obristi*, *Bauhini*, *Pulmonaria digenea*, *Scutellaria alba*, *Stachys densiflorus*, *Lamium orvala*, *Verbascum Chaixi*, *Linaria Corianovici*, *alpina*, *Satureia cana*, *Veronica Velenovskya*, *Kovácsi*, *Utricularia minor*, *Pantago sibirica*, *Valeriana saxatilis*, *Knautia budensis*, *cupularis*, *Kitaibeli*, *Galium silvaticum*, *pedemontanum*, *Galeopsis bifida*, *Scabiosa columbaria*, *Campamula barbata*, *Phyteuma Zahlbruckneri*, *Carduus collinus*, *cylindricus*, *defloratus*, *Soltészi*, *Budaianus*, *Solidago canadensis*, *Aster tintoriuss*, *Erigeron hungaricus*, *Doronicum glaciale*, *Matri-caria tenuifolia*, *Cirsium brachycephalum*, *Homogyne silvestris*, *discolor*, *Senecio pratensis*, *Serratula coronata*, *Achillea clavennae*, *Chondrilla chondrilloides*, *Ornithogalum nutans*, *comosum*, *Juncus tenageia*, *squarrosus*, *Iris lepida*, *Poa pumila* etc., etc.

² *Caldesia parnassifolia*, *Vulpia ciliata*, *Bromus romanicus*, *Festuca alpestris*, *Salix grandifolia*, *Rumex-hybridek* (*dacicus*, *Toepfferi*, *Kheki*, *commutatus*, *thyrsiflorus*, *panonicus*, *Skofitzii*, *Gombae*, *Borbásii*), *Papaver alpinum* (*Sendtneri*, *Kernerii*), *Cardamine trifolia* [nem kétes!] *Drosera intermedia*, *Ranunculus sibiricus*, *Pulsatilla Gayeri*, *Erysimum comatum*, *Amarantus Dehlei*, *Potentilla leuopolitana*, *Geum teslense*, *sudeticum*, *Cytisus subsericeus*, *horniflorus*, *Vudasi*, *Euphorbia humifusa*, *Hypericum Desetangii*, *Viola dacica*, *Epilobium hybridek* (*pallidum*, *Knafii*, *roseopubescens*) *Primula oblongifolia*, *villosula*, *ternoviana*, *Soldanella montana*, *Centaurea austriaca*, *Gentiana Kochiana*, *Tatrae*, *Sveertia alpestris*, *perennis*, *Pulmonaria Filarszkyana*, *Brunella spuria*, *Stachys ambigua*, *rectus-alakkör*, *Salvia dumubialis* (*Degeni*), *Telekiana*, *Satureja subnuda*, *bolnokiensis*, *Jahniana*, *Thymusok*, *Verbascum australe*, *denudatum*, *Reisskii*, *Schmidlii*, *decalvans*, *ramosissimum*, *flagrifforme*, *pseudophoeniceum*, *Linaria banatica*, *littoralis*, *Veronica Dillenii*, *serratifolia* (*Musalac*), *longifolia-alakkör*, *Alectorolophus serotinus*, *Melepyrum saisonpolymorph* fajai, *Orobanche caesia*, *alsatica*, *Plantago saxatilis*, *Asperula subalpina*, *Eugeniae*, *pyrotica*, *Thladiantha dubia*, *Knautia pautica*, *Phyteuma orbiculare-alakkör*, *Adenostyles alliariae-alakköre*, *Solidago serotina*, *amerikai* *Aster*ek, *Erigeron nanus* („uniflorus“ *Trimorpha transsilvanica*) *polymorphus*, *intermedius*, *Inula media*, *rigida*, *Simonkaiana*, *Ambrosia artemisiaefolia*, *Achillea impatiens*, *Senecio subnebrodensis*, *kukulensis*, *Arctium mixtum*, *Cirsium pseudocornutum*, *pungens*, *subalpinum*, *tataricum*, *Candolleianum*, *Reichhardti*, *Przybylski*, *Leontodon repens*, *Rubus-fajok* stb.

Egyik lista sem tart igényt a teljességre!

haladott es elavult rendszerezése, az előfordulási adatok hiányossága, — a megadottak is gyakran tévesek — számos növény- és auctor-név hibás orthographiája felületességre és elstetésre vallanak.

Különös félreértés, hogy számos esetben synonymul veszi azon nevet, amelynek szerzőink az illető növényt tartották, az „auct.“ jelzése nélkül. Így: *Nymphaea thermalis* DC (*N. Lotus* L.), *Sempervivum carpathicum* Wettst. (*S. montanum* L.), *Tozzia carpathica* Wolose. (*T. alpina* L.), *Carduus cylindricus* Borb. (*C. collinus* W. & K.). Ugyanazon növényfaj néha két néven is szerepel, különböző leírással pl. *Galium marisense* = *G. flavicans*, *Scutellaria „albida“* = *S. Pichleri*, *Veronica teuerium* = *V. pseudochamaedryls*, *Scabiosa „columbaria“* = *banatica*, *Sedum asperifolium* = *S. Hillebrandi*, *Plantago „sibirica“* = *Schwarzzenbergiana*, *Knautia luncifolia* = *longifolia* etc. Nagyobb, ú. n. kritikus nemzetségek feldolgozásában szembeszökő az a különbség, hogy használta-e szerző a J. kéziratot vagy sem. Míg oly nehéz genusok, mint *Quercus*, *Roripa*, *Sorbus*, *Carex*, *Festuca*. (vagy *Aconitum* és *Rubus*. melyeknél a Gayer-féle feldolgozás szolgált alapul), nagyszerűen sikerültek: tiszta és pontos áttekintés; világos, jól használható kulcsok, számos kritikus alak rendszertani helyének pontos megállapítása stb.; addig azoké, amelyek a kéziratban annak idején hiányoztak s amelyek feldolgozása nagyrészt Cserey említett műve idevonatkozó részeinek szözszerinti fordítása, mint *Viola*, *Cytisus*, *Anthyllis*, *Thalictrum*, *Anemone*, *Potentilla*, *Tilia*, *Hieracium*, teljesen hiányosak és elavultak, tele tévedésekkel és hibákkal. Egyéni jóformán csak a *Rosák* és *Menthák* ismertetése, de az utóbbi teljesen zavaros és használhatatlan.

J. munkájából került át két új név is: *Rumex szegediensis* (pálcher × *odontocarpus*) Bihari [„Romániában“?] és *Oxytropis hanyadensis* Já v. Utóbbi J. egyideig újnak vélte s mint az *O. carpathica* alakját írta le, majd (B. K. XV. 12—13.) az igazi *O. montana*-val azonosítva, törölte. P. persze a régi kéziratból vette át. Számos új Já v.-kombináció is szerepel. Novae species formaeque: *Cytisus romanicus* [*C. obscurus* = *Rochelii*-alak], *Asperula bazargiensiis* [*A. cyanhica*-alak Dobrogeából], *Verbascum longicarpum* Degen & Prodan (*V. „banaticum“* Solacolu, non Schrad), *V. Grecescui* (*Blattaria* × *austriacum* hybrid új, fölösleges neve), *Atropa pallida* Páter (= *A. belladonna* var. *lutea* Döll!), *Centaurea vácăreştenis (orientalis* × *salonitana*) Prodan & Savulescu. A II. kötetben említve még egy *V. Grecescui* Solacolu is („*V. bracteosum*“ *Grec.-non alior*) = *V. pannosum*-alak. A Buceacs helynevet „buceci“ v. „bucegi“-re írta át. (*Biscutella*, *Astragalus*) — quo jure? A nomenklátúra sem kielégítő, gyakran említ oly fajokat, amelyek a kérdéses flóraterrületen nem teremnek, de amelyeknek hitték régibb szerzőink növényüket. A prioritás elvét sem viszi szigorúan keresztül. Azt hiszem, ennyi elég annak megvilágítására, hogy mily tudományos felkészültséggel és kritikával oldotta meg szerző feladatát.

A második kötet tartalma: Románia növényföldrajza, a szak-kifejezések („termini technici“) magyarázata, auctornevek jegyzéke, appendix az I. kötethez — ebben az *Onosma*-genus kulcsa Já vorka monographiája (1906) alapján — és a táblák jegyzéke.

A 130 tábla szép kidolgozása, finom rajzai¹ kitünő habitus-kepeket adnak Erdély havasvilágának ritkaságairól, a Mezőség és a dobrogeai steppék jellemző növényeiről, hozzák a szikes, homoki és vízi vegetáció jellemző elemeit — köztük néhány originalét is — s ha a subtilisebb vonásokban, részletrajzokban találunk is hibát, mentse az a körülmény, hogy a képek egy nem botanikus, magyar mérnök, Matskássy A. tehetségét és technikáját dicsérik. Kár, hogy köztük képzeletbeli rajz is akad, — a szerzőtől tudom — mint a *Sempervivum hirtellum* Schott („*S. Simonkaianum* Degen“)-é, melyet a diagnózis után konstruált meg. Kevésbé jól sikerült a fényképek reprodukciója, amelyek néhány jellegzetes mezőségi tájat adnak vissza, így a magyarszováti koporsók („Cigla“ *Ephedra*, *Nepeta ucrainica*), az apahidai tó (*Moerkia Flotowiana* lelőhelye) — glacialis relictum — [Péterfi],² az agyagosmárga-talaj megkötése gyümölcsfákkal, a *Stipetum capillatae*, *Glycerietum*, a fűzes stb.

A II. kötet javarészt a növényföldrajzi vázlat tölti be, ennek feldolgozásában a kárpáti flóra nagynevű ismerőjének, F. Pax-nak nemrégiben megjelent, nálunk még alig ismert művét: *Pflanzengeographie von Rumänien* (Halle, 1919) követi, a flóraterületekre való beosztást (l. alább) teljesen átveszi. Az említett mű — Kolozsvárott volt alkalmam részletesebben áttanulmányozni — felöleli a Keleti Kárpátokat is, lényeges újat a Grundzüge-vel szemben keveset mond, legfeljebb annak egyes állításait az újabb irodalom és kutatás alapján rektifikálja és kiegészíti. Prodan először oekológiai alapon csoportosítja a román flóraterület főbb formációit három régió: alpin-, erdős- és steppe (Pax beosztása!) táj növényszövetkezeteiként sorolja fel. Megemlékezik a fenyvesek, bükkösök, tölgyesek övéről, röviden érinti a Dunadelta rendkívül érdekes ligeterdőit; a steppenek általánosan ismert jellemzése után érdekes megjegyzései vannak egyes xerophil *Chenopodiaceae* oekológiájára vonatkozólag. Megkülönböztet α) nem sós („nesalifer“) = mezőségi characterű füves, bükköt, harasztfélét és *Primulát* nélkülöző, \pm fátlan — de dús vegetációjú: sok hüvelyes és graminea — steppét [a Kárpátokon túli mezők orosz, balkáni, kaukázusi elemekben bővelkednek]; — β) szikes területeket, értve ezalatt a tengerparti és kontinentális sós mocsarakat és szikes-sós pusztákat — γ) a homok, nevezetesen a dunáninnen (Oltenia, ezeket saját felvétele alapján írja le) s a dunántúli, dobrogeai homokpusztát (Baragan). Legkimerítőbben a vízi vegetáció asszociációival foglalkozik, és pedig a folyó-, álló- és szikes vizek úszó növényzetével, az úszó szigetekkel, a „plaurul“ név alatt leírt Duna-deltai parti asszociációval, majd sorra kerülnek a tőzegláp, nádas, zsombék, mohláp, láprét és fűzes. [Id est:

¹ *Crepis „Jacquinii“* = *C. chondrilloides*, *Carex „tristis“* = *C. sempervirens*, *Crocus „Heuffelianus“* = *C. vernus*, *Elatine „ambigua“* = *E. hungarica*, *Erysimum*, „*Wittmannii*“ = *E. Czetzianum*, *Hieracium „knautianum“* = *H. knuthianum*, *Linaria „dalmatica“* = *L. transsilvanica*, *Stipa „pennata“* = *Ioannis*, *Trifolium „filiforme“* = *T. minus*, *Potentilla „ternata“* = *P. chrysoeris*.

² Ugyanott *Utricularia Bremii* Heer és *Ranunculus lingua* L. [Mezőségen mindkettő új] *Aspidium thelypteris*, *Carex pseudocyperus*, *Utricularia vulgaris*, *Valeriana exultata* etc. társaságában. (Sóó!)

Sphagneta, Phragmiceta, Caricetum elata = „popândici“, Hypnum-Amblystegium assoc., Parvocariceta, Saliceta mixta.]

Vége a gyomokról és kultúrnövényekről (gabona, gyümölcs, szőlő, iparnövények), különösen a virágzó gvógynövény-termesztésről [Formae novae: *Mentha clujensis*, *M. Pateri*, *Foeniculum Pateri*] emlékszik meg.

Genetikai szempontok (fejlődéstörténet, a flóraelemek keletkezése, vándorlása és keletkezése, palaeophytologiai adatok) — amelyek egy még oly rövid geobotanikai vázlatban is döntő jelentőségűek — nem jutnak szóhoz, a florisztikai tagolás teljesen Pax é. (1—11. Radnai, Besztercei, Lápósi havasok, Hargitta, Moldvai mészkőhegyek, a homokkő-[Flysch]-vonulat, Barcaság havasai, a déli határláncolat [„Transylvanische Alpen“], végre a csernavölgyi hegyek; Erdély nyugati hegysegei: Bihar stb. és az erdélyi medence a Mezőséggel.) A mellékelt három térkép egyike ezt a beosztást, kettő inkább a fajok elterjedését ábrázolja.

Szóó Rezső.

*

Nyilatkozat.

Juliu Prodan legutóbbi időben megjelent: „Flora pentru determinarea și descrierea plantelor ce cresc în România 1923“ című munkájában a szerző előszavában röviden fölemlíti, hogy részben az én, Magyarország flóráját tárgyaló és jelenleg sajtó alatt levő kéziratomat használta. Mivel kéziratom használatánál túlmént a szokásos határon és mivel az ő munkája korábban jelent meg az enyémmél, hogy prioritásomat kifejezetten megóvjam, meg kell állapítanom, hogy *Prodan* munkájában a 22—714. oldalak közti határozókulcsok szövege, tehát a Coniferáktól kezdve a Balsaminaceáig bezárólag — kivéve a *Thalictrum*-, *Cytisus*-, *Anthyllis*-, *Rubus*-, *Potentilla*-, *Rosa*-genusokat, kivéve továbbá a közbeszúrt keletromániai fajokat — legnagyobbbészrt az én kéziratom akkori szövegének szó szerinti fordítása.

Dr. Jácorka Sándor,
m. nemz. múzeumi osztályigazgató.